Torah vanuit een Mussar-perspectief
Parasha Vayislach – Genesis 32:4-36:43
Rabbi Eric S. Gurvis

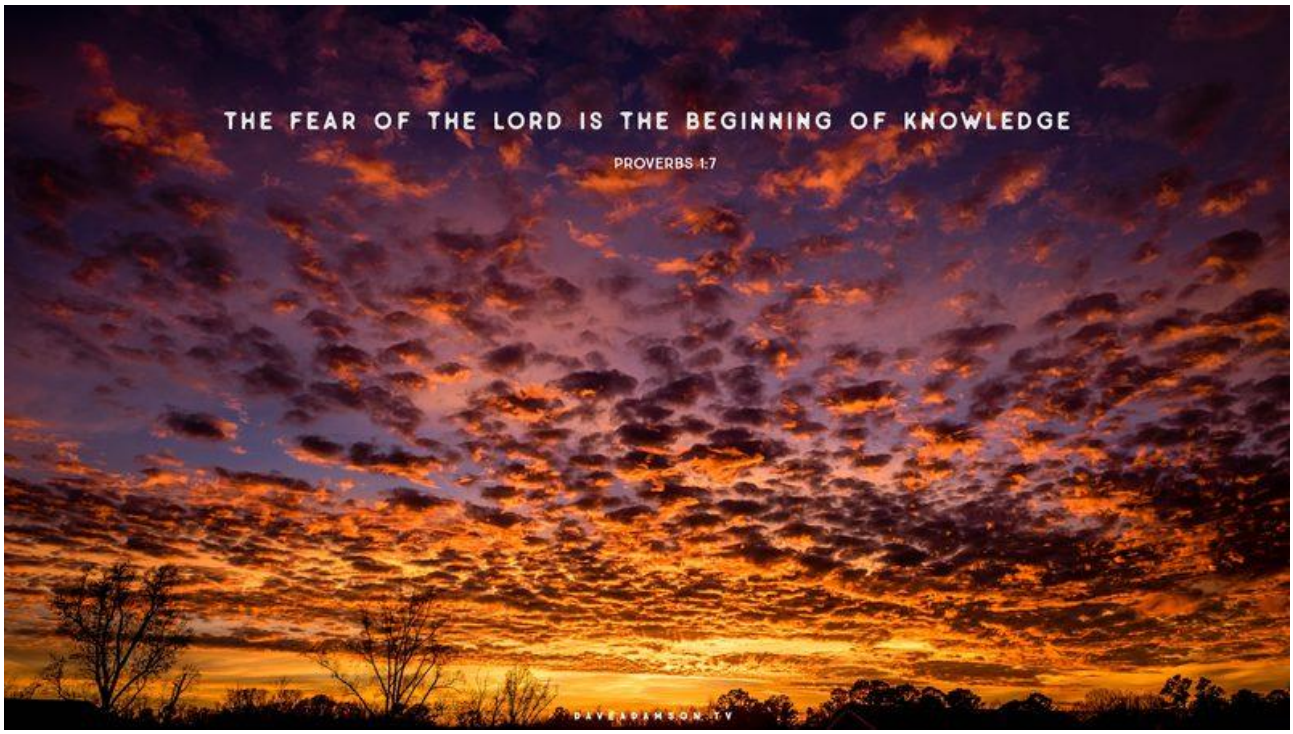

Op het noordelijk halfrond gaan we de donkerste tijd van het jaar in. Tegelijkertijd komen we dichter bij ons Lichtfeest, dat volgende week zondagavond begint, wanneer we de eerste kaars aansteken om Chanoeka te vieren. Waar we ook wonen, het is duidelijk dat velen zich toegenomen angstig voelen in deze periode van duisternis, gezien de verschillende spanningen in de huidige tijd.

Duisternis is niet alleen een fysieke realiteit. Voor sommigen, misschien wel velen, is het ook een spirituele en emotionele realiteit. Duisternis speelt ook een rol in onze *parasha* deze week, wanneer we lezen over Jakobs onheilspellende nacht voordat hij zijn broer Esau ontmoet na twee decennia van scheiding. *Parasha Vayislach* begint als volgt:

> Jakob zond boodschappers vooruit naar zijn broer Esau in het land Seïr, het gebied van Edom, en gaf hun de volgende instructies: “Zo moeten jullie het zeggen tegen mijn heer, ‘tegen Esau: Zo zegt uw dienaar Jakob: Bij Laban heb ik als vreemdeling gewoond en ik ben daar tot nu toe gebleven. Ik heb runderen verworven, ezels, schapen, slaven en slavinnen en nu stuur ik een mededeling aan mijn heer om uw sympathie te verwerven.'"
>
> De boodschappers keerden terug naar Jakob en zeiden: "We zijn bij uw broer Esau aangekomen; hij komt u tegemoet, en zijn gevolg telt vierhonderd man."

Jakobs reactie op het nieuws van Esau's nadering roept zowel angst als bezorgdheid op. In Genesis 32:8 lezen we:

> וַיִּירָ֣א יַעֲקֹ֔ב מְאֹ֖ד וַיֵּ֣צֶר לֹ֑ו וַיַּחַ֣ץ אֶת־הָעָ֗ם אֲשֶׁ֤ר־אִתֹּו֙ וְאֶת־הַצֹּ֔אן
> וְאֶת־הַבָּקָ֖ר וְהַגְּמַלִּ֑ים לִשְׁנֵ֖י מַחֲנֹֽות׃

> Jakob werd zeer bang, hij kreeg het benauwd en hij deelde het volk dat hij bij zich had en ook het kleinvee, runderen en kamelen, in twee groepen.

Ongetwijfeld kunnen sommigen van ons Jakobs angst begrijpen. Velen van ons ervaren onze eigen spanning in verschillende relaties tijdens onze levensreis. In *Da'at Chochmah U-Mussar* geeft rabbijn Yerucham Levovitz commentaar op Jakobs emotionele toestand zoals beschreven in vers 8:

> Toen Jakob hoorde dat Esau met vierhonderd man op hem afkwam, raakte hij behoorlijk in paniek. Het is gemakkelijk te begrijpen dat Jakobs angst voor Esau niet te vergelijken was

> met de angst van een zwakke man voor een gewelddadige. In de Schrift wordt niet over een dergelijke angst gesproken en de patriarchen werden niet geprezen voor deze angst.
>
> Misschien was Jakobs angst dat hij door zonde bezoedeld was geraakt (zoals Rashi uitlegt in verband met vers 11).

In vers 11 lezen we: “Te gering ben ik voor alle bewijzen van liefde en trouw die U uw dienaar bewezen hebt. Met alleen maar mijn stok ben ik deze Jordaan overgetrokken, en nu ben ik tot twee groepen geworden." Rashi merkt op:

> IK BEN AL DE GENADE TE ONWAARDIG - Mijn verdiensten zijn verminderd als gevolg van al de *chassadiem* / goedheid en *emet* / waarheid die U mij al hebt betoond. Om deze reden ben ik bang. Misschien ben ik, sinds U deze beloften aan mij hebt gedaan, verdorven (of "gestruikeld") door zonde, en dit kan ertoe hebben geleid dat ik aan de macht van Esau ben overgeleverd (Talmoed Shabbat 32a).

Rav Yerucham vervolgt:

> Uiteindelijk wordt deze angst uitgedrukt als angst voor Esau en zijn vierhonderd mannen – een natuurlijke vorm van angst die in ieder mens geplant is, de instinctieve angst voor een rover of boosdoener.
>
> Deze natuurlijke angst kwam werkelijk voort uit Jakobs diepere bezorgdheid, aangezien hij waarschijnlijk dacht: "Misschien heb ik gezondigd." De angst die Jakob voor Esau voelde, die van nature in alle mensen voorkomt, was in Jakobs geval dus eigenlijk *Yirat Shamayim* / vrees voor de hemel.

> Hieruit volgt dat het bereiken van *yirah* / vrees (voor God) juist via iemands natuurlijke emotionele vermogen tot stand komt, zelfs zonder enige externe overweging, inspiratie of theoretische beschouwing.

We weten uit onze studie en beoefening van Mussar dat *Yirah* wordt gezien als zowel angst als ontzag. Idealiter neigen we meer naar *yirah* als ontzag voor de majesteit van de schepping van de Heilige en Gods *chesed* / liefdevolle vriendelijkheid jegens ons, ondanks onze tekortkomingen en ons falen. Toch is deze *middah*, die door de klassieke *ba'alei Mussar* als een *kernmiddah* wordt beschouwd, vaak een uitdaging voor veel hedendaagse studenten van Mussar.

Rav Yerucham leert vervolgens dat *yirah* een natuurlijk onderdeel is van onze menselijke ervaring. En we hebben allemaal onze eigen persoonlijke ervaringen met angst en bezorgdheid gehad! Hij verwijst naar Deuteronomium 10:11, waar we lezen:

> וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
> לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ

> Welnu, Israël, wat vraagt de Eeuwige, je God anders van je dan ontzag (*I'yirah et HaShem*) te hebben voor de Eeuwige, je God, om je levensweg te gaan volgens Zijn richtlijnen, om van Hem te houden en om de Eeuwige, je God met heel je hart en heel je ziel te dienen…

In zijn vertaling van de Torah vertaalt professor Everett Fox *yirah* als "heb ontzag voor JHWH, uw God". De Koren Jerusalem Bible vertaalt dit als "vrees de Eeuwige, uw God". Sterker nog, in zijn boek Het Heilige in het Alledaagse, hoofdstuk 24, laat onze leraar Alan Morinis *yirah* onvertaald, terwijl hij deze kern van de middah

uitdiept. *Yirah* is zonder twijfel veelzijdig en complex. Niet alleen onze vertalers en tolken lezen het anders, wij ook, op basis van onze eigen spirituele reis, ervaringen en ziele-curriculum.

Terugkerend naar de les van Rav Yerucham, stelt hij:

> Het niveau van *Yirat Shamayim* / vrees voor de hemel, dat we vaak associëren met beloning en straf, is het meest verheven niveau, zoals geschreven staat in Deuteronomium 10:12: "Wat vraagt de Eeuwige, uw God, van u behalve God te vrezen?"
>
> Dit niveau bestaat ook in de natuur. Verderop zien we wat onze Wijzen zeiden (in Talmoed Berachot 5a): "Als iemand lijden over zich heen ziet komen, moet hij zijn daden onderzoeken." Op het eerste gezicht lijkt dit alleen van toepassing op degenen die zich verdiepen in de Torah. Toch is het in feite zelfs haalbaar voor degenen die alleen vanuit hun rationele bewustzijn handelen.

Rav Yerucham illustreert zijn punt door te verwijzen naar wat we over een paar weken zullen lezen, wanneer we ons richten op de verhalencyclus van Jozef. Hij leert:

> We vinden bijvoorbeeld de broers van Jozef, die in conflict zijn met die vreemde Egyptische leider, die in feite hun broer Jozef is, die ze niet herkennen, die zegt: "Wat heeft God ons aangedaan?" Onze wijzen leggen uit dat "hun hart uitging", wat betekent dat ze innerlijk berouw voelden. Zo herkenden en kenden de broers, zelfs zonder de Torah, het concept van *chesbon ha-nefesh* / zelfonderzoek te midden van iemands lijden. Dit kan leiden tot het besef van de goddelijke voorzienigheid.

Rav Yerucham brengt dit ook in verband met een eerder incident in Genesis, door te stellen:

> Zelfs de oude volken hadden kennis van deze kwestie. Zoals we zien bij Farao de Eerste, over wie geschreven staat: "En de Eeuwige trof Farao met grote plagen..." Farao zei tegen Abram: "Wat heb je me aangedaan? Waarom zei je: 'Zij is mijn zuster'?" Toch had Farao geen profetie om hem te onthullen dat Sara Abrahams vrouw was.

Angst en bezorgdheid zijn, zoals Rav Yerucham leert, een natuurlijk onderdeel van onze menselijke conditie en ervaring. Toch, zoals hij leert, en zoals wij leren tijdens onze Mussar-studies en -beoefening, is *cheshbon ha-nefesh* / dagboek van de ziel een belangrijk onderdeel van ons vermogen tot spirituele groei, evenals onze algemene vooruitgang op weg naar het worden van de beste versie van wie we kunnen zijn.

In deze tijd van toenemende duisternis, en met de nadering van onze *Chag Ha-Orim* / Lichtfeest, kunnen onze studie van de Torah en ons zielenwerk ons helpen herkennen welke vormen van "duisternis" ons omringen, en hoe we die duisternis kunnen verdrijven. Of dat nu is door licht aan te steken – een onderdeel van veel tradities in deze tijd – of door te werken aan onze middot, inclusief hoe we *yirah* ervaren, voelen en begrijpen – of het nu angst, ontzag of eerbied is.

TER FOCUS:

- Hoe begrijp je *yirah*? Is het één of zijn het meerdere van die betekenislagen?
- Hoe kun je licht in de duisternis brengen – door daden van *chesed* / vriendelijkheid; door fysiek en metafysisch licht aan te

wakkeren; of door je te verdiepen in je *cheshbon ha-nefesh* terwijl je werkt aan het leren van hoe je *yirah* ervaart en integreert, ongeacht de bron ervan, in deze tijd van het jaar en in je leven?